

• Vince Péter •

PIACI VERSENY ÉS PIACSZERKEZET A FÖLDGÁZSZÉKTORBAN

A földgázszektorban a teljes piacnyitás Magyarországon 2009 júliusában indult meg. Ennek következtében megszűnt az az állapot, hogy az értékesítés két, élesen eltérő szabályozás szerint működő piacon zajlik, véget ért a versenypiaci és a közüzemi értékesítés párhuzamossága. Az év közepén – az új szabályozás (a földgázellátásról szóló 2008. évi XL. törvény) hatálybalépése nyomán – megindult piacszerkezeti változásokról, ezeknek a versenyhelyzetre, az áralakulásra gyakorolt hatásairól azonban egyelőre korlátozottan állnak rendelkezésre információk. A következőkben így elsősorban arról adható kép, hogy a liberalizációra milyen kiinduló helyzetben került sor: hogyan jellemezhető az értékesítési szerkezet, a piaci koncentráció, illetve a piacnyitás után milyen változások figyelhetők meg.

A NAGYKERESKEDELMI PIAC

A piacnyitás¹ előtt a földgáz-nagykereskedelem piacán a közüzemi nagykereskedő, az E.ON Földgáz Trade Zrt. volt domináns helyzetben. A földgázbeszerzésben és -értékesítésben betöltött szerepe alapján lett a közüzemi fogyasztók kizárólagos ellátója. A beszerzésben az egyetlen vállalat volt, amely – közvetlenül hazai és importforrásokból, valamint kereskedőktől – közüzemi célra energiát vásárolhatott. A közüzemi nagykereskedőként megvásárolt hazai kitermelésű, illetve a hosszú lejáratú szerződések alapján átvett importföldgázt közvetlenül a közüzemben maradt nagyfogyasztóknak, illetve a közüzemi (területi) gázszolgáltatóknak értékesíthette tovább. Az importot lebonyolító, határkeresztesző kapacitások több mint felének az igénybevételét szintén hosszú távú szerződések tették számára lehetővé (MEH [2009a] 28. o.). A többi piaci szereplő számára a határkeresztesző importkapacitások szűkössége, valamint a hosszú távú importszerződések megnehezítették a pótlólagos források igénybevételét. Mindezek következtében a közüzemi nagykereskedő a 13 317 milliárd köbméter összes belföldi értékesítésből 69 százalékkal² részesedett 2008-ban (1. táblázat).

¹ A piacnyitás részleteiről lásd az előző tanulmányt.

² A nagykereskedő kereskedelmi súlya ennél valamivel kisebb, mert a földgázrendszer egyensúlyának fenntartásához szükséges gázt is biztosítja (MEH [2009b]).

1. TÁBLÁZAT • A közüzemi és versenypiaci földgázfelhasználás, 2004–2009 (milliárd köbméter)

Megnevezés	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Termelés (1)	3 024	2 549	2 074	2 571	2 608	3 090
Import (2)	12 600	12 423	10 240	10 496	11 403	9 635
(1) + (2)-ből belföldi értékesítés	13 724	14 268	14 435	13 414	13 317	11 494
Belföldi értékesítésből: közüzemi értékesítés*	13 349	13 317	12 341	9 585	9 836	9 727
Belföldi értékesítésből: versenypiaci eladás végfelhasználóknak**	502	684	1 152	2 708	4 175	1 852

* 2009-ben belföldi értékesítésből közüzemi nagykereskedőnek és kereskedőnek.

** 2009-ben belföldi értékesítésből közvetlenül ellátott (feljogosított) fogyasztóknak.

Megjegyzés: A táblázatban nem tüntettük fel a földgázfelhasználás összes adatát, így nem szerepelnek az export, a tározói készlet változásának és a termelői felhasználásnak az adatai. Mivel az adatok nem egyetlen forrásból származnak, ezért közöttük nincs teljes körű számszaki egyezés.

Forrás: MEH [2009a], [2009b], MGE [2009].

A közüzemi nagykereskedő piaci súlyát csökkentette és a szabadpiaci kínálat új forrását teremtette meg egy földgázpiacot érintő vállalatfelvásárlást engedélyező 2005. évi európai bizottsági határozat (ennek részleteit lásd Vince [2009]). Az E.ON Ruhrgas International AG 2004–2006 között felvásárolta a Mol Rt. két üzletágát (a közüzemi nagykereskedő Mol Földgázellátó Rt.-t és a tározókkal rendelkező Mol Földgáztároló Rt.-t). Ezt az ügyletet az Európai Bizottság Verseny-főigazgatósága (*Directorate General for Competition, DG Comp*) olyan feltételekkel engedélyezte, amelyek következtében a hazai földgáz-nagykereskedelmi piacon bővült a kínálat, ezzel javultak a verseny lehetőségei (EC [2005]). A határozat két szabadpiaci földgáz-értékesítési konstrukció bevezetésével kívánta korlátozni a nagykereskedő piaci erőfölényét. Ezek egyike a *szereződésfelszabadítási (Contract Release)* program volt. Ennek keretében a hazai kitermelésű földgáz beszerzésére vonatkozó hosszú távú szerződésekben lekötött gázmennyiség felét független gázkereskedőknek kellett eladni. Ez a forrás – amely az összes felhasználás egytizedét tette ki – 2007 és 2015 közötti időszakra kikerül(t) a szabadpiacra. A másik konstrukció a *földgáz-felszabadítási (Gas Release)* program volt, amely szerint a közüzemi nagykereskedő tulajdonosának (E.ON Ruhrgas AG) 2006 és 2013 között évente 1 milliárd köbméter földgázt aukciókon kell a szabadpiacon értékesítenie. Ezek az új források hozzájárultak a szabadpiaci eladások 2007-től megfigyelhető gyors növekedéséhez.

A KISKERESKEDELMI PIAC

A földgáz kiskereskedelmi piacán 2008-ban a közüzemi értékesítés részesedése 77 százalék volt. A közüzemi értékesítésben az egyes szolgáltatók részesedését – a szabályozás értelmében – nem a verseny, hanem az ellátandó terület nagysága és a felhasználók száma határozta meg, hiszen területükön más cég nem nyújtha-

tott közüzemi szolgáltatást. Így a következő adatok csupán az egyes szolgáltatók, pontosabban a területeik nagysága közti különbségeket érzékeltetik. A közüzemi piac lakossági szegmensének legnagyobb szereplője a Tigáz Zrt. volt 39 százalékos részesedéssel, amelyet az Égáz–Dégáz Zrt. és a Főgáz Zrt. követett 22–22 százalékos, végül az E.ON Energiaszolgáltató Kft. 17 százalékos súllyal. A nem lakossági közüzemi értékesítésben az E.ON csoportnak 57 százalékos volt a súlya, utána a Főgáz Zrt. következett 16, majd a Tigáz Zrt. 14, végül Égáz–Dégáz Zrt. zárta sort 13 százalékos részaránnyal (*MGE* [2009]).

A közüzemi felhasználók legnagyobb számú csoportját a lakossági fogyasztók alkotják. E csoport számára új beszerzési lehetőséget teremtett a földgázellátásról szóló 2003. évi XLII. törvény, amely 2007-től lehetővé tette, hogy a lakossági fogyasztók elhagyják a közüzemet, és feljogosított fogyasztóként a verseny piacon vásároljanak. E lehetőséggel azonban kevés lakossági és kisfogyasztó élt, és csupán egyetlen új, olcsóbb importforrásra támaszkodó kereskedő (az EMFESZ Kft.) jelent meg 2008-ban a közüzeminél alacsonyabb árú kínálattal.³

A 2. táblázatban a földgáz szabadpiaca öt legnagyobb súlyú szereplőjének értékesítési adatai szerepelnek. Az összes kereskedő 2008-ban 4175 milliárd köbméter földgázért értékesített (*MEH* [2009a] 30. o.). Az öt legnagyobb kereskedő piaci részesedése 88 százalékot tett ki, és közülük az első három (az E.ON-csoport,⁴ az EMFESZ és a Főgáz Zrt.) súlya az összes értékesítésből 72 százalékot ért el. Mindezt a részesedést egy gyorsan bővülő piacon érték el, mivel 2008-ban az összes földgáz-értékesítésből a verseny piaci eladások aránya 30 százalékra nőtt az előző évi 20 százalékról. A növekedésben elsősorban az E.ON-csoportnak volt meghatározó szerepe, de mellette a többi nagysúlyú kereskedő is (az EMFESZ kivételével) növelte verseny piaci eladásait.

³ Az EMFESZ (Első Magyar Földgáz és Energiakereskedelmi és Szolgáltató Kft.) számára az olcsóbb beszerzés lehetősége 2009-ben megszűnt. Ezt követően tisztázatlan háttérű és bíróságon megtámadott tulajdonosváltási ügyekre került sor, amellyel párhuzamosan rendőrségi vizsgálat is indult, és időközben felszínre kerültek a cég pénzügyi zavarai is. Mindezek miatt az ügy nemcsak az újságok címlapjára került fel, hanem fogyasztóinak folyamatos ellátását és a cég jövőjét érintő kérdésekkel a kormány is foglalkozott.

⁴ Az E.ON-csoport 2007-ig a két területi gázszolgáltatóból és a közüzemi nagykereskedőből állt. 2008-tól a csoport kiskereskedelmi vállalatokba és egy nagykereskedelmi cégbe szervezve végzett értékesítést, és két hálózati cég bonyolította le az elosztást. A szervezeti változást az a 2005. évi LXIII. törvény indította el, amely előírta a közüzemi gázszolgáltatók számára az elosztás, valamint a szolgáltatás jogi-szervezeti szétválasztását. Erre a 2003/55/EK gázirányelv érvényesítése miatt került sor (*Európai Parlament...* [2004]). Ennek az volt a célja, hogy az elosztás (az üzemeltetés) független legyen a közüzemi és kereskedelmi tevékenységekkel összefüggő szempontok érvényesülésétől. A szétválasztásnak az volt az indoka – az azonos tulajdonosi körhöz tartozó természetes monopóliumok szabályozása mellett –, hogy korlátozza az ebből a helyzetből származó versenykorlátozás lehetőségét, így elősegítve a gázpiac többi szereplője számára a hálózatokhoz való megkülönböztetésmentes hozzáférést. 2007 közepéig így sor került a területi gázszolgáltató cégeknél az elosztás, valamint a közüzemi szolgáltatás és kereskedelmi tevékenységek önálló – bár azonos tulajdonosi körhöz tartozó – társaságokba szervezésére (*MEH* [2009a], *MGE* [2009]).

2. TÁBLÁZAT • Földgáz értékesítése a versenypiacon (milliárd köbméter)

	2004	2005	2006	2007	2008
E.ON-csoport	447	566	328	601	1280
EMFESZ Kft.	55	118	791	1093	990
Égáz–Dégáz Zrt.			33	244	316
Főgáz Zrt.				374	723
Tigáz Zrt.				305	494
Összesen	502	684	1152	2017	3703

Forrás: MGE [2009].

A FÖLDGÁZ-ÉRTÉKESÍTÉS KONCENTRÁLTSÁGA

A földgáz-értékesítés koncentrátságáról más képet ad, ha az egész piacot (vagyis a közüzemi és a versenypiacot) együttesen, valamint az azonos társaságcsoporthoz tartozó cégeket egyenként vesszük figyelembe (3. táblázat). Ebben az esetben a teljes piacon a több szereplő részesedése alapján számított Herfindahl–Hirschman-index 1042-es értéket vesz fel, ami alapján mérsékelten koncentrálnak – a dekoncentráltéhoz közelítőnek – minősíthető a földgázpiac. Az ilyen megfontolások alapján végzett mérés azonban csak a piacnyitás után képes részben reális képet adni az értékesítés koncentrátságáról, amikor a piac a területi monopolhelyzetben lévő közüzemi szolgáltatás megszűnésével valóban egységessé válik. (Az azonban továbbra is fennmarad, hogy az egyetemes szolgáltatás piacára való belépést a szabályozás erőteljesen korlátozta a kisfogyasztók védelme érdekében.) Emellett külön megfontolást igényel az is, hogy az önálló jogi személyiségű, de azonos társaságcsoporthoz tartozó cégek részesedéseit külön vagy együttesen kell-e figyelembe venni a koncentráció mérésekor. Ez utóbbi mellett szól az, hogy módjuk lehet egyeztetett, ezért versenykorlátozó piaci fellépésre, ezért nem tekinthetők egymás versenytársainak. Együttes figyelembevételük azzal a következménnyel jár, hogy a piaci koncentráció mérőszáma magasabb.

3. TÁBLÁZAT • A földgáz-értékesítés koncentrátságának mutatói

	2000	2005	2006	2007	2008
Vállalkozások száma (db)	10	18	17	22	20
5 százaléknál nagyobb részarányú vállalkozások száma (darab)	7	7	7	6	8
5 százaléknál nagyobb részarányú vállalkozások százalékaránya	99	90	88	78	86
A 3 legnagyobb részarányú vállalkozás százalékaránya	68	60	60	52	44
Herfindahl–Hirschman-index	1810	1443	1320	1202	1042

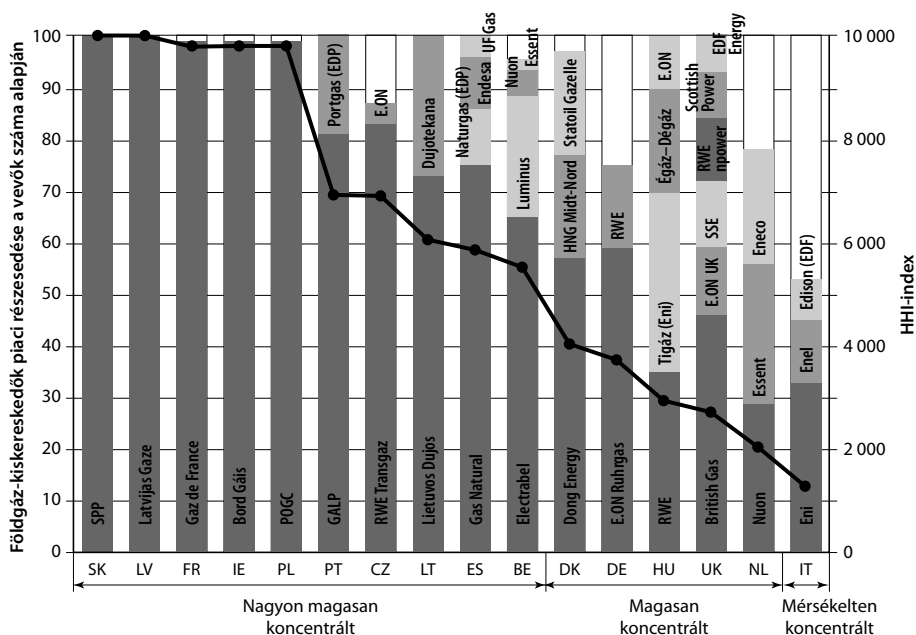
Forrás: MEH [2009a] 64. o.

A 3. táblázatban a három legnagyobb súlyú vállalkozás értékesítésben elért együttes súlyától eltérnek a nagy- és a kiskereskedelmi piacra vonatkozó részesedések adatai. A *nagykereskedelmi piacon* a három legnagyobb kereskedőnek 2009 második felében 86 százalékos volt a részaránya. Közülük a legnagyobbnak, az E.ON Földgáz Trade Zrt.-nek (EFT) a súlya az év folyamán jelentős mértékben visszaesett: míg az első félévben még egyedül 80 százalékkal részesedett a nagykereskedelmi piaci értékesítésből, az év második félévében már csak 55 százalékkal (*MEH [2010a]*). Ezt egyrészt a közüzemi ellátás megszűnése idézte elő. Sok korábbi fogyasztónak ugyanis a piacnyitás után lehetősége nyílt már nem az egyetemes szolgáltatás keretében, hanem a szabadpiacon, más kereskedőtől vásárolni. Másrészt a többi nagykereskedő számára a gazdasági válság, a felhasználás visszaesése miatt új és olcsóbb nyugat-európai gázforrások váltak elérhetővé (*MEH [2010a]*).

A Magyar Energia Hivatal 2010 márciusában az EFT-t *jelentős piaci erővel rendelkező szereplőnek* minősítette nagykereskedelmi piaci súlya alapján, de számára nem írt elő kötelezettségeket. A határozat szerint az „EFT piaci ereje jelentős, de jelen piaci körülmények (a nyugati piacokon hozzáférhető olcsó gáz és a hazai fogyasztás jelentős visszaesése) erősen korlátozzák annak a lehetőségét, hogy piaci erejét a verseny korlátozására használja. Az utóbbi fél évben bekövetkezett piaci változások az EFT piaci részesedésének erős csökkenését és a piaci verseny számottevő élénkülését eredményezték.” (*MEH [2010a]* 31. o.) Emellett a Magyar Energia Hivatal figyelembe vette az EFT számára az Európai Bizottság által korábban előírt kötelezettségeket (az úgynevezett szerződésfelzabardítási és a gázkapacitás-felzabardítási programokat) is, amelyek szintén hozzájárulnak a piaci verseny élénkítéséhez.

A *kiskereskedelmi piac* esetében a részesedést nem vállalatok, hanem vállalatcsoportok szerint vették számba (*EC [2009]*): a három legnagyobb szereplő 2007-ben 75 százalékos súllyal volt jelen a kiskereskedelmi piacon. Ez a magas részesedés ugyanakkor nem számít kivételes esetnek az Európai Unió tagországai között. A földgáz-kiskereskedelmi piac három legnagyobb szereplőjének részesedéséről 15 tagállamra vonatkozó 2007. évi adatok állnak rendelkezésre. Ezek alapján 13 országban volt a magyarországihoz hasonló vagy még nagyobb a súlya a három legnagyobb szereplőnek (*EC [2009]*). Az Európai Bizottság szerint ezek az adatok arra utalnak, hogy a gázpiaci nyitás, a koncentráció mérséklődése sok országban igen lassú folyamat, és a versenykorlátozó feltételek nem szűntek meg (*EC [2009]* 14. o.). A gáz kiskereskedelmi piacának koncentrációját más oldalról mutatja be az, ha a vállalkozások részesedését nem az értékesítés, hanem a vevők száma alapján határozzák meg (*1. ábra*).

Az *1. ábra* a vevők száma alapján tükröz a közüzemi értékesítésből való részesedéshez hasonló sorrendet a vállalatok között. A kiskereskedelmet bonyolító három legnagyobb cég – a Tigáz Zrt., a Főgáz Zrt. és az Égáz–Dégáz Zrt. – 2007-ben a vevők 90 százalékát látta el földgázzal. Emiatt a hazai piac koncentrációjának HHI-értéke 3000 volt, de ez a magas koncentrációt mutató érték az EU-tagországokkal való összehasonlítás szerint még az alacsonyabbak közé tartozott.

SK: Szlovákia, LV: Lettország, FR: Franciaország, IE: Írország, PL: Lengyelország, PT: Portugália, CZ: Csehország, LT: Litvánia, ES: Spanyolország, BE: Belgium, DK: Dánia, DE: Németország, HU: Magyarország, UK: Egyesült Királyság, NL: Hollandia, IT: Olaszország.

Forrás: EC [2009] 12. o.

1. ÁBRA • A gáz kiskereskedelmi piacának koncentrációja a vevők száma alapján

A FÖLDGÁZÁRAK ALAKULÁSA

A 2009. júliusi piacnyitás új szabályozást léptetett életbe az árképzésben. Az egyetemes szolgáltatást igénybe vevők esetében az árak alakításában több hatósági jogosítvány maradt meg, mint a versenypiaci értékesítés esetén. Az közös, hogy a rendszer- és hálózathasználati díjak a továbbiakban is a hatósági ármegállapítás körébe tartoznak. A szabadpiaci árakkal kapcsolatban megszűnt az *előzetes* hatósági ármegállapítási jogosultság mind a nagy-, mind a kis- (háztartási) fogyasztók esetében. Az értékesített földgáz eladási árát a felek megállapodása határozza meg.

Az egyetemes szolgáltatásban is megszűnik a hatósági árképzés korábbi rendszere. Az egyetemes szolgáltatás során alkalmazott áraknak a törvény szerint méltányosoknak, könnyen és tisztán összehasonlíthatóknak, átláthatóknak kell lenniük, így ebben az esetben az ár a földgáz árából, a szolgáltató árréséből és a rendszerhasználati díjából épül fel. Az egyetemes szolgáltató a földgázbeszerzési költségeit a Magyar Energia Hivatal által javasolt és a közlekedési, hírközlési és energiaügyi

miniszter által jóváhagyott kereskedelmi árréssel növelheti meg. Emellett az egyetemes szolgáltatóknak miniszteri rendeletben meghatározott, összehasonlítható (benchmark) árat kell nagykereskedelmi árként alkalmaznia, amelyet – a szintén szabályozott – rendszerhasználati díjjal egészíthet ki. A 2009. júliusi induló árat utoljára alakította ki a hatóság, a további ármegállapítást már a vállalkozások kezdeményezhetik (*KHEM* [2009]). A hatóság számára megmaradt az egyetemes szolgáltatói árképzés befolyásolásának egy eszköze, mégpedig egyes költségelemek számítási módszerének a módosítása. Ezzel a lehetőséggel élt a MEH 2010 márciusában, az eredmény a korábbi módon végzett kalkulációnál kisebb mértékű áremelés lett. A számítási módszert azonban a MEH nem előre meghirdetve változtatta meg, hanem a vállalatok által kezdeményezett árváltoztatási kérelmek hatósági felülvizsgálatának időszakában. Ez az eset felveti azt a kérdést, hogy az árképzés gyakorlata biztosítja-e teljes mértékben – a törvényi előírásnak megfelelően – a szabályozás átláthatóságát.

A 4. táblázat a lakossági földgázár változásának 2008 januárja és 2010 áprilisa közötti adatait tartalmazza. Ezek közül a 2009. évi lakossági földgázár alakulásához a következő megjegyzés fűzhető. Az év folyamán a korábbiaknál alacsonyabbak voltak az importbeszerzési árak. Az importköltségek alacsonyabbak lettek a kőolajárak csökkenése és a recesszió miatt visszaeső európai földgázfelhasználás következtében. A csökkenés teljes egészében nem érvényesült a hazai lakossági piac áraiban. A lakossági gázár 2009 januárja és 2010 januárja közötti csökkenésének mértékét – a szabályozás megváltozásától függetlenül – az korlátozta 6,2 százalékra, hogy kárpótolni kellett az importot bonyolító nagykereskedőt azért, mert korábban nem érvényesíthette teljesen a közüzemi piacon beszerzési költségeinek emelkedését.

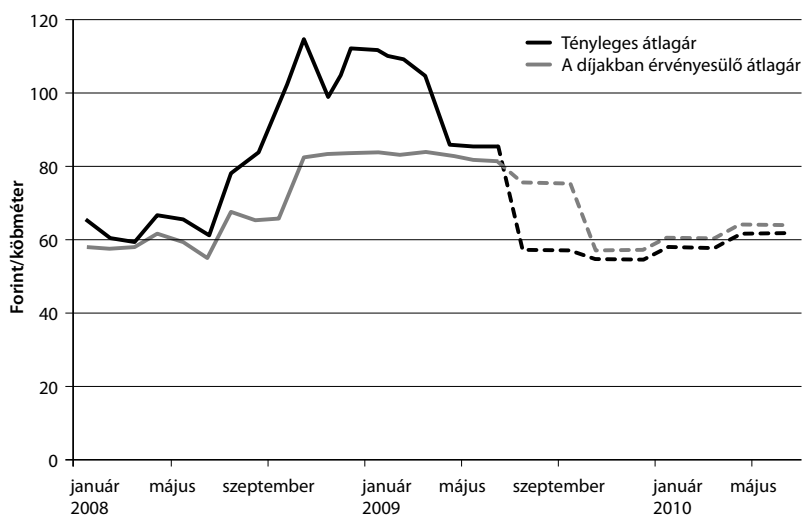
4. TÁBLÁZAT • A lakossági földgáz
átlagárainak alakulása* (százalék)

Időpont	Átlagárváltozás
2008. január	5
2008. április	5,8
2008. július	9,9
2008. október	6,55
2009. január	0
2009. július	1
2009. október	-12,1
2010. január	5,7
2010. április	9,98

*Az előző változáshoz viszonyítva.

Megjegyzés: Az adatok az alap- és gázdíjak átlagai.

Forrás: MEH [2008], MEH [2009c], MEH [2010b].

Forrás: KHEM [2009a].

2. ÁBRA • A díjakban érvényesülő és a tényleges földgázár alakulása (2008. január–2009. július)

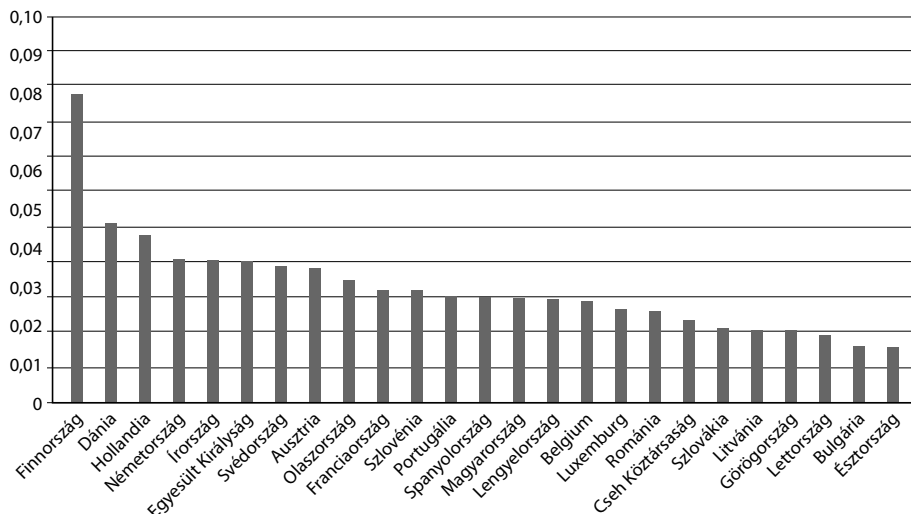
A 2. ábra szerint a földgázbeszerzési árak 2009 nyaráig meghaladták azt a szintet, amennyit a gázárakban az árszabályozás érvényesülni engedett. A földgázáremelés mértékét korlátozó hatósági ármegállapítás miatt a nagykereskedővel szemben felhalmozódott tartozás törlesztése az importár csökkenésekor indult meg, mégpedig oly módon, hogy az egyetemes szolgáltatásban érvényesülő földgázárba beépítenek egy – 2010 végéig érvényes – korrekciós elemet (KHEM [2009b]).⁵ Emiatt 2009 nyarán a földgázár nem csökkent a beszerzési költséget követve, hanem erre csak októbertől került sor. Az októberi földgázárban azonban továbbra is érvényesült a beszerzési költségre – már jóval kisebb mértékben – ráarakódó árkorrekció, ami lehetővé tette az egyetemes szolgáltatásban az ármérséklést is (MEH [2009d]). A 2010 januárjától az egyetemes szolgáltatásban érvényesített áremelések az ismét növekvő földgázbeszerzési költségeket követték.

A hazai és az EU-tagországok földgázárainak összehasonlítása hasonló eredményre vezet, mint a villamosenergia-árak egybevetése (3. és 4. ábra).⁶ A 2009. júliusi adatok szerint a hazai lakossági árak az európai középmezőnyhöz tartoztak, bár az újonnan

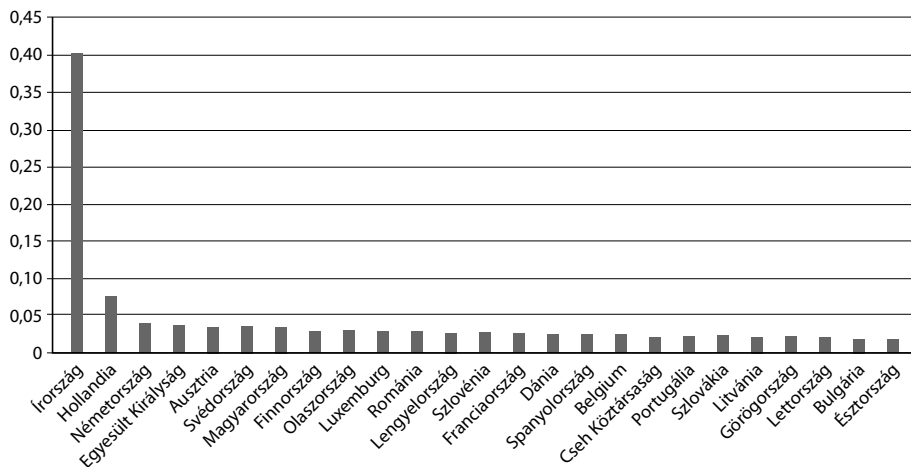
⁵ Pontosabban fogalmazva, csak azoknak a felhasználóknak nem kell megfizetniük ezt az árelemet, amelyek 2005 júliusa előtt kiléptek a szabadpiacra. Az összes többi felhasználónak részt kell vennie az importár- és árfolyamváltozás miatt a nagykereskedőnél felhalmozódott (mintegy 60 milliárd forint) veszteség kiegyenlítésében (KHEM [2009b]).

⁶ Lásd ebben a tanulmánykötetben a *Piaci verseny és piacszerkezet a villamosenergia-szektorban* című tanulmányban a villamosenergia-árakról írottakat.

csatlakozott országok között a második legmagasabb volt az árszínvonal. A nagyfogyasztók számára jóval kedvezőtlenebb volt a helyzet, mivel csupán hat tagországban volt magasabb a hazainál az árszínvonal, ami azt mutatja, hogy a hazai nagyfogyasztói árszínvonal – nemzetközi összehasonlításban – a lakosságihoz viszonyítva magas volt.

3. ÁBRA • Háztartási földgázárak (euró/kilowattóra), 2009. július
(1380 köbméter/év fogyasztás, adókkal)

A 3–4. ábrák forrása: Europe's Energy Portal [2009].

4. ÁBRA • Nagyfogyasztói földgázárak (euró/kilowattóra), 2009. július
(1,05 millió köbméter/év fogyasztás, adókkal)

AZ EU ÚJ ENERGETIKAI IRÁNYELVEINEK ÁTVÉTELÉRŐL

Az Európai Unió 2009-ben elfogadott úgynevezett harmadik energiacsomagja a földgáz és a villamos energia belső piacának újraszabályozását tartalmazta annak érdekében, hogy a tagországok belső piaci egységesülésének, a verseny érvényesülésének akadályai mérséklődjenek (*Európai Parlament...* [2009a], [2009b]). A hazai villamosenergia- és földgázpiaci fejlemények szempontjából a harmadik energiacsomag szerteágazó kérdéskörei közül egyet emelünk ki, amely e két szektor működésének jövőbeli feltételeit meghatározza.

Az EU-szabályozás alapelve az, hogy mindkét szektor átviteli rendszer irányítójának és üzemeltetőjének az ellátási, a termelési és a kereskedelmi tevékenységektől elkülönülten, azoktól szétválasztva kell működnie. E szétválasztásnak azt kell biztosítania, hogy a rendszerirányító a piac minden szereplőjétől függetlenül lássa el feladatait. A szétválasztásnak garantálnia kell az egyes piaci szereplők számára a piac átlátható szabályok szerinti működését, a hálózatokhoz való megkülönböztetésmentes hozzáférést, valamint ösztönöznie kell a beruházásokat. A harmadik energiacsomag e követelmények érvényesítésére a rendszerirányítás *három modelljét* tartja – nem egyforma mértékben – alkalmasnak.

1. A kialakított szabályozás az egységes európai energiapiac létrehozása szempontjából a legkedvezőbb megoldásnak a *tulajdonosi szétválasztást* minősítette, amelyben a rendszerirányító tulajdonosának nincs termelési, elosztási, kereskedelmi érdekeltsége az energiaszektorban. A rendszerirányító – amely ebben a modellben az átviteli hálózatnak a tulajdonosa – mindezekről az érdekektől függetlenül tud működni.
2. A szétválasztás második lehetősége a *független rendszer-üzemeltető (Independent System Operator, ISO)* modell létrehozása, amelyben a független rendszerirányító csupán üzemeltetője, és nem tulajdonosa az átviteli hálózatnak.
3. A szétválasztás harmadik fokozata a *független átvitelirendszer-üzemeltető (Independent Transmission Operator, ITO)* modellje, amely az irányelvek szerint a szétválasztás szempontjából a legkevésbé következetes megoldást jelenti. Ebben az esetben a rendszer irányítója és üzemeltetője egy vertikálisan integrált, az energiapiacra is tevékeny vállalatcsoport tagja, amely így a rendszerirányító és az átviteli hálózat tulajdonosa. Ebben a keretben kell biztosítani, hogy a rendszer irányítása és üzemeltetése független legyen tulajdonosának ellátási, termelési, kereskedelmi érdekeitől. A szétválasztásnak garantálnia kell, hogy a rendszer irányítása és üzemeltetése minden piaci szereplőtől, így tulajdonosától is függetlenül működhessen. A függetlenség biztosítása érdekében a szétválasztást jogi-szervezeti garanciákkal kell alátámasztani, valamint számviteli elkülönítését is végre kell hajtani.

A harmadik energiacsomag lehetőséget kínált a modellválasztásra a vertikálisan integrált vállalatok számára, így többek között lehetővé tette a már alkalmazott független átvitelrendszer-üzemeltető modell fenntartását is.⁷

A magyar villamosenergia- és földgázszektor egyaránt a független átvitelrendszer-irányítás (ITO) szerint működik. Mind a Mavir Zrt., mind a Földgázszállító Zrt. integrált vállalatcsoportokhoz tartozik. Az Országgyűlés 2009 decemberében elfogadott energetikai törvénye (2010. évi VII. tv.) élt az EU két legutóbbi energetikai irányelve által biztosított lehetőséggel, és a hazai rendszerirányítás számára az egyetlen lehetőségként a független üzemeltető (ITO-modell) alkalmazását írta elő. A törvény a két EU-irányelv szerint legkedvezőbb, a tulajdonosi szétválasztást megvalósító modell bevezetésének a lehetőségét kizárta, és az európai szabályozásban szereplő három modell helyett csupán egynek az alkalmazását tette lehetővé.

A törvény a meglévő állapot fenntartásával – egyelőre – pontot tett egy évek óta húzóda vita végére, amely a villamosenergia-piaci nyitása után – nem kis részben az MVM Zrt. túlsúlyával összefüggésbe hozott problémák miatt – akörül bontakozott ki, hogy a társaság részleges privatizációja (tőzsdéi bevezetése), illetve a rendszerirányítás tulajdonosi leválasztása elősegítené-e a verseny élénkítését. E kezdeményezések lekerültek a napirendről, de ez nem jelenti egyben azt is, hogy az energetikai piacokon érvényesülő erőviszonyok versenykorlátozó hatásai nem kerülnek újra a figyelem középpontjába.

⁷ Az Európai Bizottság javaslata – a lehetséges megoldások közül – a tulajdonosi szétválasztás megvalósítása mellett foglalt állást. Ezt a megoldást tartotta ugyanis alkalmasnak arra, hogy megakadályozza a tulajdonosi kapcsolatból eredő versenykorlátozó érdekek érvényesülését. A javasolt tulajdonosi szétválasztással – elsősorban a villamosenergia-szektorral összefüggésben – azonban több tagország nem értett egyet (*Harmadik energiacsomag...* [2008]). 2008-ban a javaslat európai parlamenti vitája során az uniós energiapiacokon meghatározó súlyú nemzeti vállalatokkal rendelkező Franciaország és Németország mellett kisebb tagországok is saját vertikálisan integrált vállalataik szerepének megőrzése mellett foglaltak állást. A Bizottságnak a tulajdonosi szétválasztást preferáló javaslata mellett más megoldás – a tulajdonosi szerkezetet érintetlenül hagyó, ugyanakkor ennek versenyellenes hatásait jogi eszközökkel korlátozó szabályozás – elfogadását támogatták.

IRODALOM

2005. évi LXIII. törvény a földgázellátásról szóló 2003. évi XLII. törvény módosításáról.
2008. évi XL. törvény a földgázellátásról. <http://net.jogtar.hu/jr/gen/getdoc.cgi?docid=a0800040.tv>.
2010. évi VII. törvény egyes energetikai tárgyú törvények módosításáról.
- EC [2005]: Commission Decision of 21/XII/2005 Declaring a Concentration to be Compatible with the Common Market and the EEA Agreement (Case No COMP/M.3696 – E.ON/MOL). European Commission, Brüsszel, 21/XII/2005 C(2005) 5593 final.
- EC [2009]: Communication from the Commission to the Council and the European Parliament. Report on Progress in Creating the Internal Gas and Electricity Market. Technical Annex to the Communication from the Commission to the Council and the European Parliament. SEC(2009) 287. Brüsszel, 11.3.2009 COM(2009) 115 final.
- EURÓPAI PARLAMENT... [2004]: Az Európai Parlament és Tanács 2003/55/EK irányelve a földgáz belső piacára vonatkozó közös szabályokról és a 98/30/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről. Az Európai Unió Hivatalos Lapja, L 176. július 15. 57–78. o.
- EURÓPAI PARLAMENT... [2009a]: Az Európai Parlament és a Tanács 2009/72/EK irányelve (2009. július 13.) a villamos energia belső piacára vonatkozó közös szabályokról és a 2003/54/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről. Az Európai Unió Hivatalos Lapja, 2009.8.14. L 211/55.
- EURÓPAI PARLAMENT... [2009b]: Az Európai Parlament és a Tanács 2009/73/EK Irányelve (2009. július 13.) a földgáz belső piacára vonatkozó közös szabályokról és a 2003/55/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről. Az Európai Unió Hivatalos Lapja, 2009.8.14. L 211/94.
- EUROPE'S ENERGY PORTAL [2009]: <http://www.energy.eu/>.
- HARMADIK ENERGIACSOMAG... [2008]: Harmadik energiacsomag – górcső alatt a tulajdonosi szétválasztás. Európai Parlament, Hírek-energia, április 30. http://www.europarl.europa.eu/news/public/story_page/051-27887-119-04-18-909-20080429STO27886-2008-28-04-2008/default_hu.htm (2008. december 1.)
- KHEM [2009a]: A földgáz árának alakulása 2009. július 1-je után. http://www.khem.gov.hu/sajtoszoba/sajtoanyagok/2009_sajto/2009_junius/gazpiac.html. Letöltve 2009. december 17.
- KHEM [2009b]: A Kormány és az E.ON AG szándéknyilatkozatot írt alá a hazai energiaellátás biztonságának növelésére. http://www.khem.gov.hu/sajtoszoba/sajtoanyagok/2009_sajto/2009_junius/eon_energiaellatas_bizt.html.
- MEH [2008]: Tájékoztató a Magyar Energia Hivatal 2007. évi tevékenységéről. Magyar Energia Hivatal, Budapest.
- MEH [2009a]: Tájékoztató a Magyar Energia Hivatal 2008. évi tevékenységéről. Magyar Energia Hivatal, Budapest, http://www.eh.gov.hu/gcpdocs/200910/tajekoztato_2008.pdf.
- MEH [2009b]: Földgázipari társaságok 2004–2009. évi adatai. Magyar Energia Hivatal, Budapest, <http://www.eh.gov.hu/home/html/index.asp?msid=1&sid=0&lng=1&hkl=223>.
- MEH [2009c]: Tájékoztató HUF/USD árfolyam rögzítését követően a földgáz végfelhasználói árának 2010. január 1-ji várható alakulásáról. Magyar Energia Hivatal, Budapest, <http://www.eh.gov.hu/home/html/index.asp?msid=1&sid=0&hkl=229&lng=1>.

- MEH [2009*d*]: A földgázellátásról szóló 2008. évi XL. törvény 138/A § szerinti bevételi hiány ellentételezésére szolgáló pénzeszköz mértéke. Magyar Energia Hivatal, Budapest, <http://www.eh.gov.hu/home/html/index.asp?msid=1&sid=0&lng=1&hkl=530>.
- MEH [2010*a*]: Piacelemzés és jelentős piaci erő vizsgálata a földgáz-nagykereskedelmi piacon. Magyar Energia Hivatal, Budapest, 112/2010. sz. határozat, március 1. <http://www.eh.gov.hu/home/html/index.asp?msid=1&sid=0&hkl=563&lng=1>.
- MEH [2010*b*]: Tájékoztató az egyetemes szolgáltatás keretében értékesített földgáz végfelhasználói árának 2010. április 1-jei alakulásáról. Magyar Energia Hivatal, Budapest, március 25. <http://www.eh.gov.hu/home/html/index.asp?msid=1&sid=0&lng=1&hkl=229>.
- MGE [2009]: Éves jelentés, 2008. Magyar Gázipari Egyesülés, Budapest.
- VINCE PÉTER [2009]: Modellváltás a földgázellátásban. Megjelent: *Valentiny Pál–Kiss Ferenc László* (szerk.): *Verseny és szabályozás*, 2008. MTA KTI, Budapest, 328–346. o. http://econ.core.hu/file/download/vesz08/12_foldgaz.pdf.